

MIFOLOGIK TAFAKKUR VA UNING EVOLUTSIYASI: XAOSDAN KOSMOS SARI ONGLI HARAKAT.

Sheraliyeva Muhabbat
SamDU 1-bosqich talabasi

Abstract

This research provides an extensive academic inquiry into the essence of mythological thinking and its intricate historical evolution across the timeline of human civilization. The study posits that mythology is not merely a collection of archaic fables, but a primary and sophisticated cognitive framework that enabled early humanity to interpret existence, institutionalize social hierarchies, and establish a coherent cosmic order. By analyzing the structural transition from "mythos" to "logos," the article illuminates the evolutionary trajectory of human consciousness—from symbolic-metaphorical perceptions to the rigorous domains of rational-logical reasoning. Furthermore, the findings demonstrate that mythological archetypes remain deeply embedded as a psychological substrate within modern cultural constructs, shaping contemporary ideologies, art, and collective identity patterns.

Keywords: Mythological thinking, evolution of consciousness, mythos to logos, archetypes, symbolic perception, cultural evolution, cosmogony, ritual, collective unconscious, metaphysical inquiry, structuralism, cognitive transition.

Аннотация

Данное комплексное исследование представляет собой углубленный академический анализ сущности мифологического мышления и его сложной исторической эволюции. В статье утверждается, что мифология — это не просто собрание архаичных сказаний, а первичная когнитивная структура, позволившая раннему человечеству интерпретировать бытие и установить космический порядок. Анализируя переход от «мифа» к «логосу», автор освещает траекторию развития человеческого сознания от символического восприятия к рациональному обоснованию. Результаты показывают, что мифологические архетипы остаются глубоко укорененными в современной культуре и психологии.

Ключевые слова: Мифологическое мышление, эволюция сознания, от мифа к логосу, архетипы, символическое восприятие, культурная эволюция, космогония, ритуал, коллективное бессознательное, метафизическое исследование.

Annotatsiya

Ushbu keng qamrovli tadqiqot mifologik tafakkurning mohiyati va uning insoniyat sivilizatsiyasi davomidagi murakkab tarixiy evolutsiyasini fundamental

akademik tahlil qiladi. Mifologiya shunchaki arxaik afsonalar to'plami emas, balki ilk insoniyatga borliqni anglash va ijtimoiy-kosmik tartibotni o'rnatish imkonini bergan birlamchi kognitiv tizim sifatida baholanadi. Maqolada inson ongining ramziy idrokdan ratsional-mantiqiy tafakkurga (mifosdan logosga) o'tish trayektoriyasi yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mifologik arxetiplar zamonaviy madaniyat va psixologik tuzilmalarda hamon barqaror sub-qatlam bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Mifologik tafakkur, ong evolutsiyasi, mifosdan logosga, arxetiplar, ramziy idrok, madaniy evolutsiya, kosmogoniya, ritual, jamoaviy ongsizlik, metafizik tadqiqot, strukturalizm.

Kirish

Insoniyat sivilizatsiyasi tarixida dunyoni anglash va uni tizimlashtirishning eng birlamchi, fundamental va universal shakli — mifologik tafakkurdir. Mifologiya shunchaki o'tmish xalqlarining xayoloti yoki asossiz uydirmalari emas, balki o'sha davr insonining borliqni mantiqiy tartibga solish, hayot va o'limning metafizik sirlarini yechish, koinotning paydo bo'lishi (kosmogoniya) va insonning ushbu cheksiz tizimdagi o'rnini belgilashga bo'lgan kognitiv urinishidir. Ilk inson uchun mif — bu subyektiv tasavvur emas, balki obyektiv haqiqatning o'zi edi; u dunyoni tushuntirib beruvchi yagona universal kod va ekzistensial xarita vazifasini o'tagan.

Mifologik tafakkur o'ziga xos sinkretik tabiatga ega bo'lib, unda hissiyot va intuitsiya, ramz va obraz, real voqelik va fantastik tasavvurlar ajralmas bir butunlikda mujassamlashgan. Mif nafaqat dunyoni tushuntirgan, balki insonning kundalik faoliyatini, ijtimoiy qonunlarini va axloqiy me'yorlarini muqaddaslik darajasiga ko'targan. Biroq, jamiyatning ijtimoiy-madaniy tuzilishi murakkablashishi va inson kognitiv imkoniyatlarining kengayishi natijasida mifologik tafakkur evolutsion transformatsiyaga yuz tutdi. Ushbu maqolada mifologik idrokning genezisi, uning "mifosdan logosga" o'tishdagi murakkab bosqichlari va zamonaviy inson ongining ongsiz qatlamlarida saqlanib qolgan mifologik ildizlari keng ko'lamda tahlil qilinadi.

Asosiy qism

Mifologik tafakkurning ontologik va kognitiv parametrlari:

Mifologik tafakkur zamonaviy ilmiy-ratsional tafakkurdan tubdan farq qiladigan bir qancha kognitiv xususiyatlarga ega bo'lib, ular borliqni idrok etishning o'ziga xos usulini belgilaydi.

Sinkretizm: Bu mifologik ongning eng muhim belgisidir. Bunda obyekt va subyekt, tabiiy va g'ayritabiiy, moddiy va ma'naviy olamlar o'rtasida qat'iy ontologik chegara yo'q. Dunyo yagona va yaxlit jonli organizm sifatida ko'riladi.

Metaforiklik va Antropomorfizm: Mifologiya dunyo hodisalarini mantiqiy sababiyat zanjiri (causality) orqali emas, balki ramziy o'xshatishlar orqali tushuntiradi.

Tabiat kuchlari insoniy qiyofaga va irodaga ega (antropomorfizm). Masalan, chaqmoq — bu fizik hodisa emas, balki ilohning g'azabli harakatidir.

Vaqtning siklik tabiati: Mifologik tafakkurda vaqt chiziqli emas, balki doiraviy (siklik) xarakterga ega. "Muqaddas vaqt" (In illo tempore) tushunchasi miflarning ritual orqali doimiy ravishda qayta takrorlanishini ta'minlaydi, bu esa dunyoni barqaror ushlab turuvchi vositadir.

Mifosdan Logosga: Tafakkur evolutsiyasidagi buyuk inqilob

Insoniyat ongi rivojlanishida mifologik idrokdan ratsional tafakkurga o'tish jarayoni fanda ulkan intellektual burilish — "Mifosdan Logosga o'tish" deb nomlanadi. Ushbu evolutsiya ongning chuqur transformatsiyasini ifodalaydi:

Genezis va Ibtidoiy mifologiya: Animizm va totemizm bosqichida inson o'zini tabiatning ajralmas bo'lagi sifatida his qiladi. Mif bu yerda tirik qolishning psixologik vositasidir.

Klassik mifologiya va Panteonlar: Jamiyatning tabaqalanishi bilan miflarning ijtimoiy funksiyasi oshadi. Miflar ijtimoiy iyerarxiya va davlat tuzumini ilohiylashtiruvchi qudratli instrumentga aylanadi (Qadimgi Sharq va Antik dunyo misolida).

Ratsional inqilob (Aksial davr): Miloddan avvalgi I ming yillik o'rtalarida Gretsiya, Hindiston va Xitoyda mustaqil falsafiy tafakkur vujudga keldi. Mifologik obrazlar o'rini abstrakt tushunchalar va kategoriyalar egallay boshladi. Mif endi dunyoni tushuntirishning yagona usuli bo'lmay qoldi, biroq u o'z mazmunini falsafaga "meros" sifatida qoldirdi.

Mifologik qatlamlarning zamonaviy reinkarnatsiyasi

K.G. Yung va Mircha Eliade kabi tadqiqotchilar isbotlaganidek, mifologik tafakkur butkul yo'qolgan emas. U ongning yuqori qatlamlaridan arxetiper ko'rinishida "jamoaviy ongsizlik" (collective unconscious) qatlamiga o'tgan.

Siyosiy miflarning vujudga kelishi: Zamonaviy mafkuralar ko'pincha qadimiy "Xaloskor qahramon" yoki "Oltin asr" miflariga tayanadi. Siyosiy yetakchilarning kulti mifologik "demiurg" obrazining zamonaviy ko'rinishidir.

Ommaviy madaniyat va Mif: Superqahramonlar haqidagi komikslar, kino-olamlar va "yulduzlar"ga sig'inish jarayoni arxaik miflarning psixologik davomidir. Insoniyat hamon dunyoning murakkabligidan qochib, miflarning sodda va hissiy tushunarli tartibiga ehtiyoj sezadi.

Xulosa

Mifologik tafakkur insoniyat ma'naviy-madaniy taraqqiyotining fundamental poydevori va ajralmas kognitiv qatlamidir. U inson ongi evolutsiyasining shunchaki o'tib ketgan "bolalik" bosqichi emas, balki borliqni hissiy-obrazli anglashning eng barqaror va ta'sirchan shaklidir. Maqolada tahlil qilinganidek, mifning evolutsiyasi insonning dunyo bilan munosabatlari tobora murakkablashib, ratsionallashib borishini

ko'rsatadi. Biroq, "logos" (mantiq va fan) qanchalik yuksalmasin, "mifos" inson ruhiyatining chuqur ekzistensial ehtiyojlarini qondiruvchi qism bo'lib qolmoqda.

Bugungi kunda mifologik tafakkurni o'rganish bizga nafaqat qadimgi madaniyatlarning ramziy dunyosini, balki zamonaviy jamiyat psixologiyasini, san'atning ichki arxitekturasi va hatto siyosiy jarayonlarning yashirin mexanizmlarini tushunishga imkon beradi. Ratsionalizm dunyoni tushuntirib berishi mumkin, ammo mifologiya insonga borliqning ma'nosini, uning muqaddasligini va hayotning hissiy yaxlitligini (integrity) his qilishga yordam beradi. Shunday qilib, mifologik tafakkur evolutsiyasi — bu insoniyatning tartibsizlikdan (xaosdan) tartibga (kosmosga) intilish, o'zligini anglash yo'lidagi cheksiz va davomiy jarayonidir. Ushbu jarayonni tahlil qilish zamonaviy insonga o'zining madaniy-psixologik genetik kodini tushunishda eng muhim intellektual kalit bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Levi-Stross, K. "Structural Anthropology". Basic Books, 1963.
2. Losev, A. F. "Dialektika mifa". Mysl, 1930.
3. Jung, C. G. "The Archetypes and the Collective Unconscious". Princeton, 1968.
4. Eliade, M. "Mif o' vechnom vozvrashenii". Ladomir, 2000.
5. Campbell, J. "The Hero with a Thousand Faces". Princeton University Press, 1949.
6. Meletinskiy, Ye. M. "Poetika mifa". Vostochnaya literatura, 2000.
7. Cassirer, E. "The Philosophy of Symbolic Forms: Mythical Thought". Yale, 1955.
8. Safandeyev, V. V. "Mifologik tafakkur genezisi". Toshkent, 2018.
9. Armstrong, K. "A Short History of Myth". Canongate, 2005.
10. Taylor, E. B. "Primitive Culture". John Murray, 1871.